

KAREL PACNER

**VYZVĚDAČKY
BEZ ZÁVOJE**

Ženy ve službách západní i rudé špionáže

☰ KNIHA ZLIN

Vyzvědačky bez závoje

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.knihazlin.cz
www.albatrosmedia.cz

☰ KNIHA ZLIN

Karel Pacner

Vyzvědačky bez závoje – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2021

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

hot history

KAREL PACNER

**VYZVĚDAČKY
BEZ ZÁVOJE**

KAREL PACNER

VYZVĚDAČKY BEZ ZÁVOJE

Ženy ve službách západní i rudé špionáže

Úvodem: KONEC VŠECH LEGEND

Když se probíráme příběhy vyzvědaček 20. století, zjistíme, že o nedjedné z nich se píše jako o „královně špiónů“. Popravdě řečeno, mnohé jejich kousky k tomuto označení opravňují, ale jiné k němu mají daleko – jako královny jen vypadají. Zasloužily se o to mnohé z nich, když napsaly memoáry, ve kterých oslavují samy sebe, jiné zase velebili buď jejich nadřízení, případně si tím dodávali na vlastní důležitosti jejich vyšetřovatelé. A na vrcholek této hierarchie se dostali spisovatelé, kteří na základě příběhů, o nichž se jen doslechli, napsali romány podle své fantazie.

Zvláštní kategorií jsou vyzvědačky, které sloužily Sovětskému svazu. Jsou pravověrnými bolševičkami, jejich víru v socialismus a ve Stalina nemohlo nic zlomit.

Po první a po druhé světové válce, stejně jako za války studené, byly některé z těchto špionek tak slavné, že se o nich točily hrané filmy s prvotřídními hvězdami v titulních rolích. Samozřejmě k realitě měly tyto příběhy daleko, nicméně slávu svých živých či mrtvých předloh šířily dál.

A tak vznikaly legendy. Touto knihou bych chtěl všechny pověsti uvést na pravou míru a ukázat vyzvědačky v jejich skutečné podobě – aspoň pokud to lze na základě existujících pramenů doložit.

Přes tuto kritičnost musím upozornit, že příběhy některých špiónů – mužů a žen – leckdy opravdu hraničí s fantazií. Tito lidé zažívali a zažívají situace takřka neskutečné, kdyby je popisovali autoři beletrie, mohli bychom je odsuzovat za hrubý výmysl.

Karel Pacner

ÚKRYT U SESTRY EDITH

Léto roku 1914 trávila devětačtyřicetiletá Edith Cavellová u své matky na severovýchodu Anglie v Norwichi. V noci na 4. srpna vtrhla německá vojska do neutrální Belgie. „V takové době mě potřebují spíš tam než tady,“ řekla matce a vrátila se do Bruselu. V belgické metropoli vedla školu pro zdravotní sestry a současně řídila péči v nemocnici.

Jakmile se vrátila do Bruselu, vydala dva rozkazy: „Všechny holandské a německé sestry se musí vrátit domů. Není tady pro ně bezpečno! A my budeme ošetřovat všechny raněné bez ohledu na státní příslušnost!“

Po dvou týdnech došli útočníci do Bruselu. Německý velitel nařídil, aby šedesát britských sester bylo evakuováno domů. Jsme ve válečném stavu, ale se ženami nebojujeme. Cavellová a její zástupkyně slečna Wilkinsová odmítly a zůstaly. Věřily, že vzhledem ke svému povolání jsou pod ochranou Mezinárodního Červeného kříže – a Němci tento statut uznávali. Ostatně Cavellovou požádali, aby pracovala nejen v Berkendaelově nemocnici jako dřív, ale aby zajistila dobrou péči rovněž v nemocnici Mezinárodního Červeného kříže, kde se léčili jejich vojáci. Ovšem v belgických nemocnicích a lazaretech zůstávalo z nedávných bojů hodně raněných a nemocných belgických a francouzských vojáků. Okupanti se obávali, že po uzdravení by se mohli seskupit k odporu. Proto je začali sepisovat a ty, kteří byli schopni transportu, posílali do zajateckých táborů v Německu. Ohrožení vojáci utíkali a skrývali se, anebo jindy předstírali, že jsou civilisty.

Pacienti s falešnými diagnózami

V září 1914 přišel za slečnou Cavellovou mladý inženýr Herman Capián z vesnice poblíž Monsu v jihozápadní Belgii. „Došlo tam k hrozné bitvě, naši museli ustoupit. Hodně belgických a francouzských vojáků zůstalo pozadu, nestačili utéct a roztrousili se po venkově. Když Němci na tyto nepřátelské vojáky přijdou, hned je střílejí, a lidi, kteří je ukrývali, také.“

A po tomto varování se vyťasil s přáním: „Mám tady dva britské vojáky. Podplukovník Dudley Boger je raněný do nohy, potřebuje lékařské ošetření. Seržant Frank Meachin je na tom lépe. Myslím, že je pro ně nebezpečné, aby se dál skrývali na venkově. Nemohli by zůstat pár dnů u vás jako belgičtí dělníci?“

Vrchní sestra váhala. Je pod ochranou Mezinárodního Červeného kříže a teď by toho měla využít k záchraně těch vojáků? Musí to udělat, vždyť jim hrozí smrt!

Přikývla. A pak se šla poradit s manželkou primáře Marii Depageovou. I ta souhlasila a nechala připravit dvě lůžka.

Vyzvědačka
Edith Cavellová
(1865–1915)

Po necelých dvou týdnech Capián oba Brity odvedl. Měl pro ně falešné doklady. Další lidé je převedli do neutrálního Holandska, které Němci neobsadili.

Vzápětí se u Cavellové ohlásil vlivný aristokrat princ Reginald de Croy. Právě na jeho zámku u Monsu se pro uprchlíky vyráběly nové dokumenty. Dalším členem téhle sítě byl bruselský architekt Phillipe Baucq, který zajišťoval průvodce k hranicím. Těžiště téhle skupiny se rozkládalo okolo Monsu, kde čekalo na záchranu nejvíc spojeneckých vojáků.

Do nemocnice se pomalu trousili další Belgičané, Francouzi a Britové, většinou s různými poraněními. Cavellová, Wilkinsová, manželé Depageovi a několik vybraných sester je kryli vymyšlenými diagnózami. A potom museli počkat nejen na jejich uzdravení, ale i na chvíli, kdy pro ně vytvoří další členové sítě vhodnou uličku k útěku. Na cestu dostal každý falešné doklady a patnáct franků.

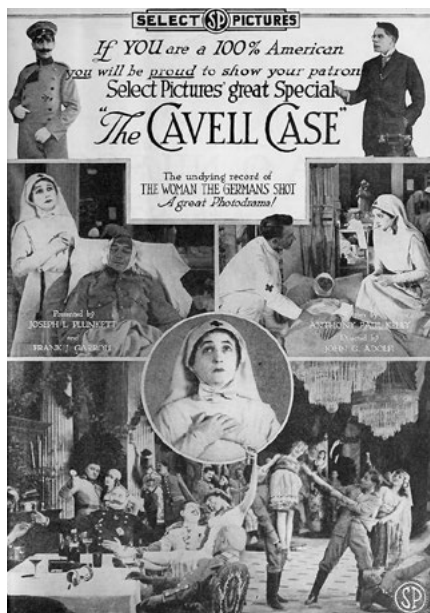
Nový smysl života

Edith Louisa Cavellová pocházela ze Swardestonu, městečka poblíž Norwiche na východním pobřeží Anglie. Narodila se 4. prosince 1865, byla nejstarší ze čtyř dětí anglikánského faráře.

Ráda kreslila, její svěží obrazy se dodnes zachovaly. S oběma sestrami kreslila i pohlednice na prodej. Výtěžek z jejich prodeje šel na podporu kostela a vynesly úžasných 300 liber. Ráda tancovala. V zimě milovala bruslení a v létě tenis.

Po ukončení střední školy nastoupila jako vychovatelka dětí ve francouzské rodině žijící v Bruselu. Když v roce 1895 její otec těžce onemocněl, vrátila se domů, aby ho ošetřovala, a tato práce se jí tak zalíbila, že se přihlásila do zdravotní školy. V ošetřování nemocných našla smysl svého života. Brzy patřila k nejlepším a stala se zástupkyní vrchní sestry v jedné nemocnici. Zatímco její kamarádka se vdala, Edith zůstala svobodná. Kdysi sice milovala svého bratrance, ale nic z toho nevzešlo. A potom prý už žádnou velkou lásku nepotkala.

Drsný, nicméně brilantní bruselský chirurg Antoine Depage byl v té době krajně nespokojen s výkony sester v belgických nemocnicích. Podívejte se, jak pracují v Anglii! S výchovou našich děvčata začneme ve zdravotní škole v mém ústavu! Ovšem potřebujeme k tomu vysoce kvalifikovanou britskou vedoucí sestru, která umí plynule francouzsky,

Plakát k americkému filmu Případ Cavellové z roku 1919. Osudu Edith Cavellové se věnovaly čtyři filmy, v hlavních rolích vystupovaly vždy ty největší hvězdy.

aby kurz vedla. Dcera francouzské rodiny z Bruselu, o kterou se několik let Edith starala, napsala o této příležitosti své bývalé vychovatelce. A doktoru Depagemu ji doporučila.

Výuku ošetřovatelek v Berkendaelově institutu v Bruselu zahájila slečna Cavellová 10. října 1907. Občasné rozmršky mezi ní a vznětlivým primářem taktně řešila jeho manželka Marie. Za první dva roky vyškolila prvních 23 kvalifikovaných sester.

V roce 1914 už odcházely absolventky této školy do všech belgických nemocnic, dalších škol i k soukromníkům jako ošetřovatelky.

Beze mne byste je zabili!

O ukrývání cizích vojáků v Berkendaelově nemocnici vědělo jenom několik málo sester. Přesto tam jednu dobu dokázali schovávat 35 mužů najednou. A když chyběla lůžka, další vojáky si rozebrali přátelé do svých bruselských bytů.

Organizace útěků fungovala dokonale. Teď už neodcházeli přes Holandsko do Francie a Británie jenom ztracení spojenečtí vojáci, ale i mladí Belgičané a Francouzi, kteří toužili vstoupit do armád

*Vyobrazení smrti
Edith Cavellové
na dobové pohlednici*

bojících proti Němcům. Mnozí z nich se nevědomky stávali vyzvědači, když přinášeli spojeneckým velitelům důležité informace o nepřátelské armádě a stavu v týlu. Německá kontrašpionáž tušila, že slečna Cavellová sympatizuje se Spojenci. Snažila se ji hlídat, rovněž tak nemocnice a zdravotní školu. Na žádné její pochybení či nepřátelskou činnost však nepřišla.

Padesátiletou Angličanku práce na dvou frontách vysilovala. Také cítila, že je stále nebezpečnější. Navíc ztratila přítelkyni, která jí dávala největší oporu – Marii Depageovou. Primářova manželka se vracela ze Spojených států na americké lodi *Luisitania*, kterou potopila německá ponorka. Američané, kteří se války neúčastnili, protestovali, Berlín se omluvil, ale to stovkám lidí životy nevrátilo.

Uprostřed léta 1915 nastala katastrofa. Němci zatkli dva převaděče a jeden u krutého výslechu nevydržel. Večer 31. července si přišli pro architekta Baucqa a postupně pochytili na třicet členů sítě. O pět dnů později uvěznil i slečnu Cavellovou. S její pomocí zachránila tato organizace nejméně dvě stovky vojáků – stovku Belgičanů a přes

stovku Francouzů. „Třebaže nebyla nikdy agentem britské tajné služby,“ napsal Nigel West v knize o výzvědné službě MI6, „mnozí ze zachráněných k nim patřili.“ Ostatně příslušnost k výzvědné službě není podmínkou k tomu, aby se člověk zabýval špionáží.

Mezi zatčenými bylo několik známých osobností – princ de Croy de Bellignies, jeho sestra Marie Alžběta, hraběnka Jeana de Belleville a další. Soud s nimi určitě vyvolá mezinárodní skandál! Navíc Cavellová byla pod ochranou Mezinárodního Červeného kříže. Okupanti se snažili zátah utajit, ale po třech týdnech se o něm dověděla veřejnost. Americký vyslanec v Bruselu Brand Whitlock, zastupující britské zájmy v Německu, žádal okamžité osvobození britské občanky, Němci mu však stroze oznámili, že je ve vojenské věznici, protože ukrývala nepřátelské vojáky a pomáhala jim k útěku.

Vyšetřovatele padesátiletá vrchní sestra neobyčejně překvapila. Všechno přiznala, neuměla lhát. „Byla jsem vychována k tomu, abych zachraňovala životy, a to i za cenu, že budu riskovat svůj vlastní,“ argumentovala. „Kdybych jim nepomáhala,“ hovořila o uprchlících, „vy byste je zabili.“

Okupační soud poslal slečnu Cavellovou a tři její společníky před popravčí četou. Dva vyslanci neutrálních států – Španělska a USA – marně protestovali a generální guvernér obsazené Belgie generál Moritz von Bissing nařídil exekuci okamžité vykonat. Němci nemohli potlačit odpor obyvatel, proto chtěli ukázat tvrdou ruku. Kromě toho si uvědomovali, že mnozí uprchlíci, zvláště vyšší důstojníci, museli přinést Spojencům důležité informace o stavu německých vojsk v Belgii.

Von Bissing spěchal. Už druhý den po vynesení rozsudku, 12. října 1915 dvě hodiny po půlnoci, byli slečna Cavellová a architekt Baucq zastřeleni.

Posmrtná svatozář

Popravami však docílili Němci pravého opaku. Belgičany nezastrašili, nýbrž je podnítli ještě k většímu odporu. Nasvědčoval tomu jak nárůst ilegálního tisku, tak množství lidí, kteří se zapojovali do špionáže a sabotáží proti okupantům. A spojenecká propaganda začala vytvářet okolo Cavellové nimbus hrdinství, protože „tato sestra se pouze snažila plnit své povinnosti“. Její věhlas se rozšířil i ve Spojených státech a pověstí Německa tam uškodil.

Už v roce 1918, kdy ještě zuřila válka, o ní natočili v Anglii hraný film *Žena zastřelená Němci* (*The Woman the Germans Shot*). A během následujících dvaceti let se jejímu osudu věnovaly ještě tři další filmy, v hlavních rolích vystupovaly vždy ty největší hvězdy.

Po skončení války Britové tělo Edith Cavellové exhumovali a uspořádali jí okázalý pohřeb. Slavnost začala 15. května 1919 za účasti nejvyšších činitelů ve Westminsterském opatství a potom pokračovala v Norwichi. Král jí posmrtně udělil nejvyšší britské vyznamenání pro civilní osoby. Tím její opěvování však nepohaslo. V roce 1931 vztyčili v Kanadě na její paměť sloup – někteří ze zachráněných britských vojáků se totiž odstěhovali za oceán. Její jméno připomínají všichni autoři dějin špionáže.

STATEČNÉ AŽ DO SMRTI

Okupací Belgického království v srpnu 1914 sice Němci získali prostor, z něhož mohli útočit na Francii, ale tamní obyvatelé si znepřátelili. Navíc cizí vojáci se nechovali jako přátelé, kteří přišli zemi ochránit, ale jako dobyvatelé. Belgičané hledali způsoby, jak okupantům uškodit. Pomáhali uprchlým spojeneckým vojákům k útěkům, na britský konzulát do neutrálního Holandska posílali zprávy o vojenské situaci a podobně. Brzy začaly vznikat celé sítě odbojářů. A některé řídily ženy.

Dívka v důstojnické uniformě

Jednadvacetiletá prodavačka módy v bruselském obchodním domě Gabriela Petitová měla před svatbou, a když na jejich rodnou zemi zaútočili Němci, utekli snoubenci do Holandska. Mladík se rozhodl, že vstoupí do armády, a Gabriela se vrátila domů – i tady může bojovat proti nepřátelům.

Rodiče neměla, už dříve zemřeli. Vychovávala ji teta. Několik let strávila v klášteře, kde se naučila německy, a teď chtěla téhle znalosti využít.

Zpočátku se Gabriela zapojila do sítě vedené architektem Phillipem Baucqem, která zachraňovala spojenecké vojáky uvízlé v Belgii a umožňovala mladým Belgičanům odchod do zahraniční armády. Měla štěstí. Když Němci tuhle síť v létě 1915 rozbili, nikdo ze zatčených její jméno nevyšlo.

Brzy se zapojila do špionážní sítě, kterou vedla Louisa Bettigniesová jako majitelka krajkářského obchodu. Současně si získávala vlastní kontakty. Hranice do Holandska překonávala v různém přestrojení a s falešnými doklady. Zprávy předávala Britům v Boompjes u Rotterdamu, kde předsunutou stanici vedl major Cecil Aylmer Cameron. Údajně také jezdila do Anglie.

Gabriela byla výbornou herečkou. Nechala si nakrátko ostříhat vlasy a občas vystupovala jako muž. V Divadelní ulici v Bruselu si najala dva pokoje – jeden v přestrojení za německého poručíka Henninga, druhý jako jeho milenka. Přicházela jako okupační důstojník, odcházela jako belgická dívka a opačně. Kupodivu, bytná si nevšimla, že oba milence nikdy neviděla pohromadě. Existenci vyzvědače, který mění převleky, německá kontrašpionáž brzy zaregistrovala. Avšak nemohla ho polapit. Gabriela byla odvážná, drzá a měla i velké štěstí.

Jednou jela v poručické uniformě z pohraničního města Lille do Gentu. Ve vlaku seděla vedle německého důstojníka, který si svého sličného kolegu neustále podezřívavě prohlížel. Gabriela nemohla nic dělat. Z nádraží šla do hotelu, cestou se k ní přidal německý kapitán. Jakmile dostala klíč od svého pokoje, trochu se tam upravila, plášť pověsila na věšák a zadními dveřmi vyklouzla ven. Za chvíli se vrátila a okamžitě si všimla, že se v jejích věcech kdosi hrabal.

Musím se převléknout do ženských šatů! Uniformu a všechny věci připomínající důstojníka zabalila do tašky a opět zmizela.

Později se do hotelové haly vrátila, ale v přestrojení za kamelotku s novinami. Když postávala ve dvoraně, zaslechla, jak se kapitán s mužem v civilu, zřejmě agentem tajné policie, vyptávají recepční: „Ten poručík se ještě nevrátil?“

Riskantně přes hranice

Při svých cestách do Holandska Gabriela často převáděla lidi. Samozřejmě na falešné pasy. Jednou vedla dva belgické důstojníky, britského vyzvědače a britského vojáka. Tenhle voják představoval největší riziko – uměl totiž jenom anglicky. Přesto je dokázala dívka přes všechny kontroly, jimiž z Bruselu k holandským hranicím procházeli, bezpečně převést.

Avšak v pohraničním pásmu byli Němci ostražitější. I tady měla výmluvná Gabriela úspěch. Rovněž přechod přes hraniční kontrolu

Třidvacetiletou belgickou vyzvědačku Gabrielle Petitovou zastřelili němečtí okupanti 1. dubna 1916. Její památku připomíná pomník v Bruselu.

proběhl bez obtíží. Když se s jejími členy rozloučili a pěšky pokračovali k holandské pohraniční stanici, vystoupil z lesíka německý policista a zajásal: „Už celé měsíce na vás čekám, slečno. A teď půjdete všichni se mnou!“

Chtěl přiložit k ústům píšťalku, aby přivolal na pomoc strážné, ale jeden Belgičan k němu přiskočil a vrazil mu nůž do prsou. Muž byl hned mrtev. Její společníci ho rychle odtáhli do příkopu, zaházeli roštím a zakrvácené místo pokryli pískem. Brzy narazili na další hlídku. Gabriela prohodila s jejími členy několik slov a pokračovali dál.

Těsně před holandskou strážnicí je zastavil německý důstojník: „Nepotkali jste cestou jednoho našeho policistu?“ Dívka přisvědčila a popsala ho. „Telefonoval mi o nějaké podezřelé dívce, prý Francouzce,“ vysvětloval. Gabriela se zasmála: „Ale to jsem nebyla já, jinak by mne přece nepustil.“ Němec souhlasil. A za několik minut byla skupina v bezpečí na holandském území.

Jindy přišla Gabriela s lidmi, které vyprovázela, do známého hostince poblíž hranic. Všichni hned raději zamířili do připravených pokojů – v restauraci hlučeli němečtí vojáci.

Za chvílku přiběhl za dívkou vylekaný hostinský, který byl členem odbojové organizace: „Teď se tam objevili manželé, podle pasů Henri Durier a jeho žena. On však vypadá na vojáka v civilu. A k ní se chová tak, jako by se jí štítíl.“

Gabriela se dívala chvílku z okna a pak ji poznala: „To je Flora, prostitutka, která dělá pro Němce. Muže neznám.“

Později se zjistilo, že Durier je ve skutečnosti Němec, který před válkou vedl bruselskou filiálku jedné německé továrny na piana. A protože se naučil zdejší jazyky, zaměstnala ho tajná policie. Teď měl spolu s Florou, která Gabrielu dobře znala, vyzvědačku a převaděčku najít.

Gabriela se svým doprovodem se okamžitě rozloučila s hostinským a ještě téže noci přešli hranice do Holandska. Flora využila okamžiku, kdy její partner poodešel, a posadila se k popíjejícím vojákům. Až pozdě v noci ji německý tajný dopravil totálně opilou do postele v jednom bytě, kde měli domluvený nocleh. Do Holandska se vypravili hledat Gabrielu až druhý den podvečer.

Potřetí unikla Gabriela zatčení, když po návratu ze zahraničí odpočívala v bytě poblíž hranic. Oknem spatřila německé policisty, jak míří k jejich domu. Spolu s hospodyní stačily kompromitující dokumenty zničit. „Hledám tady podnájem,“ vysvětlovala dívka policistům, kteří chtěli vědět, co tam pohledává. „Opravdu?“ Majitelka bytu přikývla. Policisté nebyli zřejmě příliš zkušení, a proto se nechali oblafnout.

Nakonec německá kontrarozvědka Gabrielu přece jenom dostihla. Někdo ji prozradil a policisté si ji vyčíhali na ulici, když nesla v tašce různé tajné spisy. Během výslechů a u soudu nikoho nevyzradila. Odmlátala mluvit. Okupanti byli nemilosrdní. Třídvacetiletou Gabrielu Petitovou zastřelili 1. dubna 1916.

Sběrna u fešné krajkářky

Během tažení německé armády belgickým územím uteklo hodně lidí do zahraničí. Mnozí směřovali na britské ostrovy. Mezi nimi i Louisa Bettigniesová.

Policie uprchlíky bedlivě kontrolovala. Německá tajná služba mezi ně určitě nasadila své agenty. Také Bettigniesovou si vzali policisté

stranou. Zpočátku se tomu divila. Pochází přece ze zchudlé šlechtické rodiny, narodila se 15. července 1880 v de Saint-Armand, vystudovala v Oxfordu, umí několik jazyků a pracovala jako vychovatelka v různých německých a belgických rodinách!

„Slečno Bettigniesová, máme k vám prosbu,“ řekl jí uctivě jeden důstojník po delší debatě, když prozkoumal její názory na válku. „Chtěli bychom, abyste se pod jiným jménem vrátila a spolu s dalšími lidmi nám posílala tajné zprávy o Němcích. Bude to nebezpečné. Ale z toho, co říkáte, vidím, že jste vlastenka.“ Ovšem věděl toho o ní mnohem víc – jak od jejích přátel z kontinentu, tak od bývalých spolužáků z Oxfordu.

Zpravodajci nemuseli dívku dlouho přesvědčovat. S falešnými dokumenty na jméno Alice Duboisová se vrátila do Bruselu a otevřela si kráček s krajkami. Mezitím jezdila po venkově a vykupovala je od žen, které je dělaly během dlouhých zimních večerů.

Do jejího obchůdku si navykli chodit němečtí důstojníci. Měli dárky pro své manželky a milenky doma. Často zvali fešnou krajkářku i na večerní posezení v restauraci. Nabídky přijímala, naoko se ráda s Němci bavila, ale k žádnému nepřilnula. Z jejich poznámek, narážek a útržků hovorů si dokázala poskládat obrázky o důležitých vojenských a politických záměrech, o příštích útocích, o zásobování, o náladě vojáků a obyvatel.

Bettigniesová si postupně vytvořila síť schopných spolupracovníků, nakonec jich měla asi třicet. Její důvěrníci se stala Marie-Leonie Vanoutteová zvaná *Charlotta* z městečka Roubaix u Lille. Dívky zprávy posílaly anebo vozily do Boompjes majoru Cameronovi.

Louisa a Marie-Leonie často jezdily do Holandska vlakem samy. Ovšem musely vynalézavě měnit úkryty pro převážené informace – jednou zašifrované na mikroskopickém papírku v tabulce čokolády, podruhé pod fotografií na pasu. Jindy je zase vezl invalida v protéze.

Cesty nebyly bezpečné, německé hlídky Belgičany často kontrolovaly.

Jednou seděly obě dívky ve vlaku stojícím na nádraží, když se dověděly, že od lokomotivy postupují Němci, kteří všechny cestující přísně prohlížejí. Co teď? Domluvily se s ostatními, opatrně vylezly z vagonu a potom prolezly pod soupravami do předního vozu, kterým už kontrola prošla. Nikdo je neprozradil. Teprve tam si oddechly.

Jindy Louisu zadržela německá policistka, které říkali Žába. „Svlékne te se!“ poručila jí. A začala jí po těle natírat nějakou tekutinu. Myslela si, že dívka má napsané zprávy tajnopisem přímo na kůži. Odbojářka je však měla v malé kuličce, kterou držela pod jazykem. Až se mi bude chtít podívat do úst, tak ji najde – uvědomovala si. Rychle ji proto polkla. Němka to zpozorovala, ale nic neříkala. Odešla pryč a po chvíli se vrátila se sklenicí mléka: „Vypijte to. Ať si na nás nestěžujete, že o vás během kontrol nepečujeme.“ V mléku je nejspíš dávidlo – uvažovala Louisa. Co mám dělat? Předstírala záchvat kašle a sklenici jakoby z neopatrnosti upustila na zem.

Krajčářka Duboisová byla stále podezřelejší. Německá kontrašpio-náž na ni nalíčila několik pastí, ale vždycky ji někdo z jejích spolu-pracovníků včas varoval. Kontrolami tedy procházela s bezstarostným úsměvem.

Nakonec do její organizace pronikl provokatér. Upozornil na Ma-rii-Leonii a Němci ji zatkli 25. září 1915, právě když u sebe měla kom-promitující materiály. Louisa byla v Holandsku. Odbojáři jí poslali varování, to ji ovšem minulo. Vrátila se, ale okupanti ji nezavřeli. Tře-baže byla její zástupkyně za mřížemi, krajčářka v ilegální činnosti pokračovala. Bylo to neopatrné – jako amatérka si to neuvědomovala.

Německá kontrarozvědka dívku bedlivě sledovala. Zjistila snad všechny její styky a teprve potom ji i s jejími nejbližšími spolupracovníky uvěznila. Německý soud proběhl 2. března 1916 a rozsudek byl tvrdý. Obě ženy poslal na popraviště.

Nakonec je však německý guvernér omilostnil – Belgičané byli ještě rozezleni kvůli popravě Cavellové. Měly strávit zbytek svého života ve vězení. Louisa Bettigniesová útrapy žalářování nepřežila – zemřela 27. září 1918 ve věku 38 let. Zato Marie-Leonie Vanoutteová se svobody dočkala.

Lauru zachránil Železný kříž

Marthe Mathilde Cnockaertová byla zoufalá. Němečtí okupanti zničili vesnici Westrozebeke v Západních Flandrech, kde se 28. října 1892 narodila, a rodina se jí ztratila.

Válka přerušila její studium medicíny v Gentu. Když jí Němci nabídli místo ošetřovatelky v blízké nemocnici, ráda přijala. Pacienti, kolegyně a doktoři ji měli rádi, byla vlídná a ochotná. Uměla nejen

vlámsky, ale i německy, francouzsky a anglicky. Němečtí generálové si jí tak cenili, že jí udělili tak prestižní vyznamenání, jakým byl Železný kříž.

Po roce ji přeložili do větší nemocnice v Roulers. V tomto městě se opět sešla se svou rodinou, která vedla kavárnu. Potkala tam starou kamarádku Lucelle Deldonckovou, která se jí svěřila: „Musíme skopčáky vyhnat. Děláme pro Brity. Nechceš mně pomáhat?“

Marthe okamžitě souhlasila. Od Němců v nemocnici se občas dovídala zajímavé věci. Také němečtí hosté v kavárně, kde vypomáhala jako servírka, si povídali o všech možných vojenských tajemstvích. *Laura*, jak znělo její kódové jméno, předávala tyto informace dvěma spojkám: staršímu prodáváči zeleniny *Canteen Ma* a dalšímu člověku, který se skrýval pod poštovní schránkou číslo 63.

Belgicko-britská síť, jejíž byla členkou, zničila telefonní linku, kterou používal místní kněz ke špionáži pro Němce, informovala Londýn o chystané návštěvě císaře Viléma II., která se nakonec neuskutečnila, a podílela se i na některých sabotážích.

Laura objevila nepoužívaný velký kanál, který vedl i pod německým skladem munice. Když tam umísťovala pekelný stroj, který ho měl zničit, ztratila ale hodinky se svými iniciálami, a německá policie ji vypátrala a zatkla. Soud jí v listopadu 1916 poslal na popraviště. Generálové jako zastánci pruského vědomí cti jí však smrt změnili na vězení: Člověka, kterého jsme vyznamenali Železným křížem, nemůžeme zastřelit!

Po vyhlášení příměří na západní frontě v listopadu 1918 Cnockaertovou z vězení propustili a belgická, francouzská a britská vláda ji vyznamenaly. Dívka se vdala za britského důstojníka Johna McKennu a odstěhovala se s ním do Manchesteru. Do zdravotnictví se nevrátila. Pustila se do psaní knih. K válečným memoárům *I Was a Spy (Byla jsem vyzvědačkou)*, které vyšly v roce 1932, napsal předmluvu sám Winston Churchill a staly se předlohou k úspěšnému filmu. Paní McKennová dál psala knihy, tentokrát špionážní romány, které si čtenáři oblíbili. Třebaže manželé byli již penzisté, zařadili je Němci do Černé knihy nepřátel, které zatknou, jakmile okupují britské ostrovy.

Po válce se McKennovi vrátili do Westrozebeke, rodné vesnice Marthe. Děti neměli. Rozvedli se v roce 1951. Paní McKennová zemřela 8. ledna 1966, bylo jí třiasedmdesát let.

Informace v archivech

Také v největší belgické odbojové síti známé jako *Bílá paní* (*White Lady*) působilo mnoho žen. Na rozdíl od dívčích skupin byla *Bílá paní* organizována velmi profesionálně, její jednotlivé buňky o sobě navzájem nevěděly, takže špiclové, kteří do některé části nakonec přece jenom pronikli, nemohli rozbít celé těleso. Z více než tisícovky členů Němci zatkli pouze 45 lidí.

Co všechno tyhle dívky dokázaly? Jaké informace předávaly Britům? Podrobnosti zůstávají utopené v britských a možná i v německých archivech. Zprávy o této činnosti pocházejí z poválečných vzpomínek jejich známých a britských důstojníků. Autoři je patrně přibarvili a udělali z nich hrdinky, jimiž se ony nikdy necítily – byly vlastenky. Ovšem tohle nadsazování je běžné ve všech memoárech. Nicméně například jméno Louise Bettigniesové nesou v Belgii mnohé školy, ulice a náměstí. Začátkem tohoto století vyšla poslední kniha o její špionážní síti.

PODIVUHODNÁ FRAULEIN DOKTOR

Brzy po tom, co holandská loď muže tajně vysadila na pobřeží poblíž Tilbury, jihovýchodně od Londýna, ho britská policie zatkla. Belgičan byl německým vyzvědačem. Oháněl se belgickým pasem, který byl ovšem na první pohled falešný, v podešvi boty u něho našli rýžový papír se zašifrovanou zprávou a po kapsách další podivné rekvizity.

„Když nám všechno prozradíte, budeme se k vám chovat jako k válečnému zajatci a pošleme vás do tábora,“ nabídl mu vyšetřující důstojník. „A když budete mlčet, dostane se před soud, který vás pošle na smrt.“

Belgičan se rozpovídal. Měl především zjišťovat, kdy se které pluky přesunou na francouzské bojiště. Ovšem nejvíc policisty zaujalo vyprávění o jeho špionážním výcviku. Probíhal v Antverpách v domě na ulici Rue de la Pépinière číslo 10 a vedla ho mladá, vysoká, tvrdá a asketická Němka. Nebyl to první agent, který uprostřed roku 1915, v době první světové války, tvrdil, že je k téhle práci školí a instrukce jim dává jakási mladá Němka v důstojnické uniformě. To byla novinka. Jak se jmenuje? Odkud přišla? Nikdo nevěděl. Kde výcvik probíhá? Všichni se shodovali, že v belgických Antverpách.

„Jak se jmenuje?“ Zajatec mluvil jako všichni ostatní: „Znám ji jenom jako *Fraulein Doktor*. Má blond vlasy a pronikavě ledové modré oči, nikdy se nesměje a každého ostře prohání.“

Cenzorské začátky

Elsbeth Schragmüllerová se narodila 7. srpna 1887 ve starobylé měšťanské rodině ve Schlüsselburgu. Její otec byl pruským armádním důstojníkem a soudním vykonavatelem. Postupně dostala ještě tři sourozence. S babičkou jezdila o prázdninách po Evropě. Během těchto cest se naučila italsky, francouzsky a anglicky. Studovala politologii na univerzitách v Berlíně, ve švýcarském Lausanne a v roce 1913 promovala ve Freiburgu jako doktorka filozofie s vyznamenáním.

Když v létě 1914 vypukla válka, okamžitě se hlásila do armády. To bylo něco nevídaného – v Německu, kde vládla pruská mentalita, ženy do uniformy nebrali. Avšak ctižádostivá dívka měla plán – umí jazyky, a proto by mohla pomoci vojenské cenzuře na dobytých územích.

Nikdo ji nechtěl vyslyšet. Nakonec se vydala na cestu do obsazeného Bruselu. Zkusí to na místě. Doprava civilistů prakticky nefungovala, musela překonat mnoho překážek, ale nevzdala se. V hotelu si vyčíhala generálního guvernéra obsazeného království, generála polního maršála barona Wilhelma von der Goltze, a požádala ho o zařazení k armádě. Jednasedmdesátiletého vojáka tím příjemně překvapila a nařídil, aby slečnu doktorku přijali do bezpečnostní služby.

Okamžitě dostala hodnost poručíka, ale i na ni padl tvrdý vojenský dril. Přesto měla tolik volného času, že začala docházet do zpravodajského úřadu, který trpěl nedostatkem lidí. Šaramantní důstojnice se nabídla, že vypomůže se čtením cizí korespondence. Vždyť zná cizí jazyky. Byli rádi a přidělili jí část dopisů belgických vojáků z druhé strany fronty, kteří je posílali přes neutrální Holandsko svým rodinám na obsazeném území. Pisatelé netušili, že je budou kontrolovat Němci, a proto se bez zábran vyjadřovali o plánech velitelů.

Mladá cenzorka vytáhla z téhle korespondence všechny zajímavé informace. Nejdůležitější se dala shrnout do dvou klíčových vět: Britská vojska se v dobře opevněných Antverpách, obležených německou armádou, nevylodí. Belgičané musí hájit město sami.

Její zpráva doputovala až ke generálu Hansi von Beselerovi, veliteli sboru, který se chystal na Antverpy zaútočit. „Kdo je ten poručík Schragmüller?“ chtěl vědět. „Jedna mladá dáma.“ Nechtěl tomu věřit, museli mu ji přivést.

Dívka mu vyprávěla o své práci, tuto analýzu zpracovávala až po službě. A generál zařídil, aby ji okamžitě převedeli ke zpravodajcům. Tak

se dostala mezi vzdělané staré pány, kteří na strohé vojenské předpisy nijak nedbali, a mohla se plně věnovat pročitání zajímavých dopisů.

A Němci Antverpy krátce nato dobyli.

Velice učenlivá žačka

Začátkem října 1914 přijel do Bruselu major Walter Nicolai, náčelník oddělení IIIb generálního štábu. I tomuto šefovi zpravodajské služby pozemní armády se mladá poručice zalíbila. Když ho požádala o odpovědnější práci, převedl ji do Lille jako asistentku náčelníka tamní úřadovny. Měla dávat instrukce agentům, analyzovat jejich hlášení a předávat je dál.

Schragmüllerová byla učenlivou žačkou. Z informací agentů dokázala vytahovat nejdůležitější údaje a určovat stupeň jejich spolehlivosti. Pracovala rychle a spolehlivě. Během několika měsíců předčila své mužské kolegy. „Kariéra této tiché, nenápadné ženy ve špionážním řemesle nemá v současných dějinách obdoby,“ napsal německý spisovatel Janusz Piekalkiewicz v *Historii světové špionáže*.

Jakmile v ní její nadřízení rozpoznali talent, poslali ji do špionážní školy v Baden-Badenu. Absolvovala opět na výtečnou. Chtěla, aby ji vyslali na území nepřítele – Francii přece dobře zná z prázdninových toulek. Vyloučeno! Nicolai pro ni našel vhodnější místo.

„Zpracovávala jsem se do začátku roku 1915,“ napsala později Schragmüllerová. „Pak mě náčelník oddělení III. b pověřil vedením sekce válečného zpravodajského úřadu zaměřené na zpravodajskou službu proti Francii v Antverpách, kam byla mezitím naše skupina přeložena. Tím jsem dosáhla postavení, které jsem si udržela po celou dobu války.“

Nová vedoucí špionáže proti západní frontě vymyslela pro své agenty spoustu novinek. Předně se nikomu z nich nepředstavila – vždy zůstávala paní doktorkou.

Jak zamezit, aby se při náhodném setkání na nepřátelském území vzájemně poznali a případně jeden druhého prozradili? Tím, že se nebudou znát. Každý měl v budově úřadu svůj pokoj. Jakmile z něho vyšel na chodbu, musel si nasadit masku, aby ho ostatní nepoznali.

Třebaže to bylo nebezpečné, snažili se belgičtí odbojáři budovu německé okupační správy v Rue de la Pépinière číslo 10 na okraji Antverp střežit. O lidech, kteří ji navštěvovali, posílali zprávy Spojencům.

Západní zpravodajské služby se brzy přesvědčily o tom, že tam sídlí i záhadná Němka, která k nim vysílá špiony. Její jméno nemohly vypátrat. Francouzi jí proto říkali *Mademoiselle Doctor (Paní doktorka)* a *la Grande Patronne (Velký šéf)*, Britové kromě *Tiger Eyes (Tygří oči)* ještě *Baeutiful Blonde of Antverp (Nádherná blondýna z Antverp)*, *Terrible Doktor Elsbeth (Příšerná doktorka Alžběta)*, *Black Cat (Černá kočka)*, *Red Tiger (Rudý tygr)* anebo i německy *Fraulein Doktor (Paní doktorka)*.

Dezertérská síť ve Francii

Kde hledat kvalitní agenty, kteří se vyznají ve vojenských věcech a ve Francii? Francouzští dezertéři nacházejí azyl ve Švýcarsku. Schragmüllerová tam vyslala svého člověka, aby se pokoušel tyhle zběhy, většinou žijící na cizím území ilegálně a bez dokladů i bez peněz, verbovat.

„Když byli první dezertéři, získaní agentem A. F. 89 v Ženevě, vyškoleni a vycvičení v Antverpách pro své poslání, měli se pak (jako A. F. 93 a A. F. 94) vrátit zpět do Francie. Tam si měli znovu obléknout své uniformy, které někde ukryli, a jako navrátilci z dovolené odjet k jednomu z největších týlových velitelství, takzvanému Gares regulatrices. Vojenské doklady, které jsem jim opatřila, zněly na vojenské útvary, jejichž dislokaci jsme právě neznali. Samozřejmě jsem je seznámila s tím, co zná každý voják o svém pluku, aby uměli na každou otázku odpovědět.“ Studium vojenských reálií u nich odpadlo, protože je znali. Rovněž nemuseli procházet výcvikem v používání kódů, šifer a tajného inkoustu – všichni se měli vrátit a vypovědět, co zjistili. Během cesty měli získávat tiskopisy pro potvrzování dovolených.

Agenti A. F. 93 a A. F. 94 přešli pašeráckými stezkami do Švýcarska a odtud do Francie. Na velitelství se doptávali po svých údajných plucích a mluvili i se spoustou dalších vojáků. A také – podle možnosti – ořukávali jedince, kterým se na frontu nechtělo, jestli by nezběhli. Za každou novou duši, která zná události staré nanejvýš osm dnů, vypsala tajemná šéfka odměnu 500 marek a to byla královská prémie. Ostatně všechny zprávy jim dobře platila, avšak nikoli v hotovosti, nýbrž šeky od německé banky. A směli si je vybrat až po válce, teď by se jejich rozhazováním mohli prozradit.

Po dvou či třech týdnech se oba agenti vrátili. „Každý z nich se vptal asi dvaceti dovolenkářů z různých útvarů. Přirozeně mnohé údaje

Téměř žádné fotografie tajemné „Fraulein Doktor“ Elsbeth Schragmüllerové se v archivech nedochovaly.

nám jenom potvrzovaly už dříve známé informace. Ale mluvili také s vojáky, jejichž výpovědi objasnily rozmístění řady divizí, které jsme před tím už delší dobu hledali.“ Oba také přivedli tři nové dezertéry a rovněž švýcarský agent přišel s několika dalšími. Sít paní doktorky se rozšiřovala.

Avšak po čase, kdy francouzská kontrašpionáž jednoho vyzvědače zatkla, zrušil generální štáb v Paříži dosavadní tiskopisy pro dovolené. Nové byly podrobnější a platily vždy pro určité oblasti. Němcům trvalo měsíc, než nové formuláře opět získali – uvedla Schragmüllerová. Také si pochvalovala, že získávala stále víc nových agentů z řad dezertérů a že všichni pracovali poctivě, nesnažili se jí podstrčit falešné údaje. Jejich poznatky doplňovaly záznamy z výslechů zajatců. Německé armádní velení tedy poměrně přesně vědělo, proti kterým plukům a divizím stojí jeho vojáci a s jakými zbraněmi může počítat.

Postupem času začala antverpská úřadovna vysílat do Francie i vlastní špiony, už vyškolené v řemesle. Jeden z nich si tam namluvil děvče, Margueritu Francillardovou, a získal ji jako spojku. Svou milenkou posílal se zašifrovanými zprávami do Ženevy. Jezdila tam tak často, až vzbudila podezření. Policie ji sledovala, zatkla, usvědčila z napomáhání nepříteli a v lednu 1917 byla popravena.

Odhalení nové zbraně – tanku

Posílat vyzvědače do Anglie tajně na člunech se Němcům neosvědčilo. Lepší bude, když ostrovní říši začnou navštěvovat obchodníci z neutrálního Holandska. Buď přímo lidé Schragmüllerové, vybavení cizími doklady, anebo samotní Holanďané, které zlákala do svých služeb.

Avšak Britové byli ostražitější než Francouzi, proto se tam dostávali němečtí agenti do větších potíží. Někdy si je zavinili sami, protože dobře neznali ostrovní zvyklosti.

Pánové Janssen a Ross jezdili po britských ostrovech a nabízeli tabák, cigarety a doutníky. Nejvíce si oblíbili přístavy na jihu a jihovýchodě. Odtud odesílali telegramy své firmě Dierks v Rotterdamu, jako například: „Pošlete 8 000 Havana a 2 000 Corona.“ Pracovníci cenzury

Agenti schopné Elsbeth Schragmüllerové dokázali získat informace o nové zbraně, kterou britská admirálita chystala pro západní frontu. Nazývala se „landship“, česky „pozemní loď“, a šlo tedy o tank.

si však brzy uvědomili, že britští námořníci – na rozdíl od holandských a německých – nekouří doutníky, nýbrž cigarety. A kontrašpionáž se začala o oba obchodníky zajímat. Brzy přišla na to, že Havana znamená množství torpédoborců kotvících v přístavu a Corona křížníků.

Policejní vyzvědače zatkla. Život skončili na popravišti v londýnském Toweru.

Zato Lizzie Wertheimová a George Breeckow se vyznamenali. Podařilo se jim získat poměrně podrobné informace o nové zbraň, kterou britská admirálita chystala pro frontu – nazývá se „landship“, česky „pozemní loď“. Je to opancéřovaný vůz na housenkových pásech, vyzbrojený kanonem a kulometem, odolává střelbě z kulometu, překonává překážky z ostnatého drátu a zákopy – tedy tank.

Schragmüllerová a Nicolai byli nadšeni. Nová zbraň! Tak důležitou zprávu jim dosud nikdo nedodal. Avšak ministr války generál Erich von Falkenheyn hlášení odhodil: „Taková zbraň nemůže situaci na frontě, která disponuje vyzkoušenou dělostřeleckou taktikou, vůbec ovlivnit.“

Pětapadesátiletý Falkenheyn musel krátce nato z jiných důvodů odstoupit. Pravda, někteří experti měli odlišný názor, ale jeho slovo platilo i nadále.

Když se ráno 15. září 1916 vynořily před německými zákopy na Sommě obrovské řvoucí stroje, které se pomalu sunuly dál bez ohledu na zuřivou palbu, dali se chrabrí císařští vojáci na útěk. Šedesát takových oblud! Nikdo je nečekal. Němci bitvu prohráli. A tanky napomohly Spojencům zvrátit výsledek války. Jeden z nejvyšších německých velitelů Erich Luddendorff dokonce napsal: „Nebyl to génius maršála Focha, kdo nás porazil, ale *generál Tank*.“

Oba vyzvědači, které Britové odhalili, se tedy namáhali zbytečně. Breeckowa, který vystupoval pod jménem Reginald Roland, popravili v Toweru, Wertheimová, která dostala pouze deset let za mřížemi, skončila ve věznicí v Aylesbury.

Zato si němečtí generálové velmi cenili hlášení, která dostávali z Antverp o stavu francouzských vojsk. Schragmüllerová si stále víc uvědomovala, že od švýcarských hranic je do Belgie daleko. Chtěla proto své stanoviště přesunout blíž Švýcarsku, které její agenti stále používali jako jedinečnou přestupní stanici. Na jaře 1918 jí plukovník Nicolai vyhověl. Sekce slečny Schragmüllerové se přesunula do Freiburgu v Bavorsku. Odtud jezdily přímé rychlíky z Basileje.

Konec v osamění

Po skončení Velké války odešla nadporučice Schragmüllerová, významaná Železným křížem I. stupně, tiše do civilu. Spojenecké zpravodajské služby po ní marně pátraly. Její skutečné jméno znal jenom Nicolai a několik jeho nejbližších důstojníků, kteří se nikomu nesvěřili. Právě šéf německé špionáže si ji velice cenil.

Nejdřív žila v Berlíně. Vypětí z války zanechalo stopy na jejím zdraví – trpěla tuberkulózou kostí. Měsíce trávila v nemocnicích a sanatoriích.

Když se trochu zotavila, přestěhovala se do Mnichova a na tamní univerzitě přednášela ekonomii. Nikdy se nevdala, žila se svou matkou. S tajnou službou zůstávala i nadále ve styku – to je velmi pravděpodobné, protože vyzvědači do úplné penze nikdy nechodí. Podle některých pramenů nakonec propadla drogám. Není to vyloučeno, mohla si na ně zvyknout, když jí je lékaři předepisovali k tišení bolestí. Na počátku třicátých let se údajně léčila pod cizím jménem ve švýcarském sanatoriu pro drogově závislé pacienty.

Vzpomínky na válku odmítala napsat. Novináře a fotoreportéry přijímala jenom výjimečně. I v tajných německých archivech chybí její portrét. Anebo ho nemohou najít. Zdá se, že čas od času stále pracovala pro svého někdejšího zaměstnavatele.

V únoru 1933, měsíc po tom, co se nacisté ujali moci, od ní dostal major George Ladoux, který za války vedl francouzskou kontrašpionáž, vzkaz. Prostřednictvím jednoho francouzského novináře žijícího v Berlíně mu navrhla schůzku ve švýcarském Curychu – aby si popovídali o minulosti a ona mu mohla povědět, jakých chyb se ve svých knihách, které nyní píše, dopustil.

Ladoux se o tom radil s kolegou, který zůstal v aktivní službě. A ten mu schůzku nedoporučil: „Co když Němci na vás chystají nějakou past!“ Důstojník současně požádal jednoho svého agenta v Německu, aby se pokusil zjistit, co by se mohlo za tímto pozváním skrývat. Schragmüllerová zřejmě opět hrála svou roli. Od vzniku nacistické strany NSDAP (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – Národně socialistická německá dělnická strana*) byla její příznavkyní, ale potom jako by upadla v nemilost – to však není pravda. Zřejmě by teď Němci chtěli z Ladouxe vymáčet i ty informace o odhalených německých agentech ve Francii či jenom podezřelých, které dosud

nebyly zveřejněny. Chystají se aktivovat své sítě, a proto potřebují vědět, komu ze svých starých lidí mohou důvěřovat.

Ladoux neodpověděl. Za dva týdny našel pode dveřmi bytu obálku bez známky, v níž byly dvě fotografie jeho dávné protivnice – jedna z doby války a druhá novější. Za několik dnů onemocněl, vypadalo to na chřipku. Nemohl se však uzdravit, pořád ho něco trápilo. Svému lékaři nadhodil: „Možná, že se mne pokusila Fraulein Doktor otrávit.“ Napsal to i jednomu příteli.

Když se starému kontrašpionážímu důstojníkovi přitížilo, odvezli ho do nemocnice. Lékaři se domnívali, že trpí těžkou infekční nemocí. Chtěli ho dokonce operovat. Ale než se k tomu odhodlali, Ladoux 20. dubna zemřel – byl příliš vysílen.

Začátkem roku 1933, po nástupu Adolfa Hitlera k moci, vstoupila Schragmüllerová otevřeně do NSDAP. Její bratr Konrad se dokonce stal jako příslušník stranických oddílů SA policejním velitelem v Magdeburgu. V létě 1934, kdy Hitler likvidoval špičky této ozbrojené gardy, přišel o život i on.

„Fraulein Doktor“ zemřela 24. února 1940. Do hrobu ji doprovodilo jenom několik málo příbuzných a přátel. Všechny její věci zabavila nacistická státní policie – gestapo. Co kdyby se mezi nimi našlo něco, co by mohlo i nyní posloužit nepříteli?

LUCEMBURSKÁ STANICE MADAME LÉONARD

Paní Rischardová byla zmatená. Nevěděla, co má dělat. Když začátkem dubna 1917 bloudila Paříží, zašla do jednoho kostela. Aspoň se tu vyzpovídá. Knězi řekla všechno, co mělo zůstat tajemstvím. Je z Lucemburska, přijela sem kvůli synovi, který studuje a má francouzské občanství, ona se obávala, aby ho nepovolali do války. Teď se chce vrátit domů přes neutrální Švýcarsko, ale francouzské úřady jí odmítají vydat výjezdní vízum. Dva Britové se nabídlí, že jí k návratu pomohou – ale musí se zavázat, že jim bude tajně posílat špionážní zprávy o německém vojsku. Mám se k tomu zavázat? Vždyť jsem nic takového nedělala. A bylo by to vůbec čestné?

„Jste Francouzka?“ chtěl vědět kněz.

„Stala jsem se Francouzkou, když jsem se poprvé vdávala, vzala jsem si Francouze. Ale teď už mám jiného manžela, Lucemburčana.“

Zpovědník to však viděl jasně: „Tady nejde jenom o to, jestli byste měla, nebo neměla pracovat pro spojeneckou tajnou službu. Jste Francouzka. A proto je to vaše povinnost.“

Ideální by bylo Lucembursko

Devětačtyřicetiletá Lise Rischardová vyšla z kostela s jasnou hlavou. Kněz má pravdu. Zamířila opět na ministerstvo zahraničí na Quasi d'Orsay, kde oba muže, představili se jí jako *Réséda* a *Rose*, potkala. Měla štěstí, setkala se s nimi znovu. Později se dověděla jejich skutečná jména: kapitáni Lewis Gordon Campbell a George Bruce.

Jednatřicetiletý Campbell se na začátku války přihlásil dobrovolně do armády, a protože znal cizí jazyky, zařadili ho k vojenské zpravodajské službě I(b). Nejdřív pobýval v Rusku a potom ve Švýcarsku a nyní ve Francii. Také čtyřiatřicetiletý Bruce byl dobrovolník. Po roce bojů ho zranil na hlavě šrapnel a několik měsíců se léčil. Na frontu už nesměl, takže i jeho přitáhla tajná služba. V lednu 1917 ho přidělili do Paříže. Kousek od vyslanectví, v činžáku na ulici Rue St Roch číslo 41, měli zpravodajci kancelář. Podle tabulky na dveřích tam sídlil úřad pro udělování vstupních víz do Británie – ostatně i to patřilo do jejich pracovní náplně.

Spojenci se dostávali do stále svízelnější situace. Německá vojska hluboko pronikla do nitra Francie. Po boku Francouzů bojovali Britové, ale přesto jejich vojska nedokázala odolávat silnému tlaku nepříteli. Východní fronta se pomalu hroutila, protože bolševičtí agitátoři, financovaní německou tajnou službou, nabádali ruské vojáky, aby přestali bojovat a vrátili se domů. Kdyby tam boje skončily, mohly by se německé a rakouské divize přesunout na západ, takže by britská a francouzská vojska rozdrtily. Naštěstí začátkem roku 1917 vstoupily do války Spojené státy a chystaly se vyslat expediční sbor do Evropy.

Britové prolomili v první polovině dubna německou linii, ale měli velké ztráty, útok Francouzů ve druhé polovině měsíce zkrachoval. Dokud je neposílí Američané, nebudou mít dost sil k dalšímu postupu.

Loni v létě ztratili spojenečtí zpravodajci mnoho agentů, kteří jim dodávali zprávy o příjezdu vlaků s německými vojáky. Teď byli skoro slepí. Potřebujeme nové vyzvědače! Jak je získat? Marně si tím lámali hlavu. Cestu ukázala náhoda. Tlumočnick britské zpravodajské skupiny Jean Chocqueel se setkal s jezuitským knězem Cambronem, který přijel z Lucemburska. „Tudy projíždějí německé transporty,“ upozorňoval jezuita. „Většina železničářů smýšlí profrancouzsky a určitě by se mezi nimi našli lidé, kteří by byli ochotni vojenské vlaky sledovat a upozorňovat vás na ně.“

Chocqueel zavedl Cambrona za Bruceem. „Do Lucemburska jezdí cizinci z neutrálních států, zvláště Švýcaři kvůli dodávkám oceli,“ vykládal kněz zpravodajci. „Ti by vám mohli pomoci.“ Dokonce mu řekl i jména některých železničářů z hlavního nádraží, kteří by možná byli ochotni spolupracovat. Nakonec dodal: „Velkovévodkyně není příliš oblíbená, protože proti německé okupaci neprotestovala. A hodně

úředníků, kteří nemají rádi Němce, by vám pomáhalo třeba vydáváním falešných dokumentů.“ Když potom Bruce a Campbell potkali Rischarďovou, shodli se, že tahle lucemburská paní je nejvhodnější člověk. Musíme ji získat!

Zprávy budou sbírat železničáři

Britští zpravodajci zasvěcovali Rischarďovou do metod špionážní činnosti. Učili ji různé způsoby šifrování, rozeznávání německých uniforem i zbraní. Dali jí krycí jméno *Madame Léonard*, později používala rovněž *Tante Lise*. Bruce pro ni byl *Rose*, také *Cairnesse* a *Georgette*.

Paní pocházela z bohaté a vlivné rodiny, narodila se 19. května 1868. Její otec Jean Meyer, průmyslový chemik, zavedl v Lucembursku moderní způsob výroby železa a umělých hnojiv pro zemědělství – a to se stalo základem prosperity velkovévodství. Po rozvodu s Francouzem Pelletierem si vzala dr. Camille Michaela Rischarďa, jehož otec stavěl železniční koleje v Belgii, Francii, Německu a Rusku. Camille byl lékař a pracoval i pro lucemburské železnice.

V polovině června 1917 konečně odjela z Paříže do Lausanne a ve Švýcarsku požádala německé vyslanectví o vízum k průjezdu do své rodné země. Přiložila k tomu potvrzení jednoho místního lékaře o tom, že se u něho posledních šest měsíců léčila. Pobyť ve Francii přiznat nemohla – to by ji označili za nepřátelskou osobu. Přesto jí berlínské ministerstvo povolení nevydalo.

Požádala příbuzné a známé, aby za ni intervenovali v Berlíně. Nakonec za ni orodovala i velkovévodkyně Marie-Adélaïde. Až koncem ledna 1918 se Němci slitovali.

Mezitím Britové zorganizovali spojení. Ve Švýcarsku našli tři rodiny, na jejichž adresy může *Madame Léonard* psát nevinné dopisy se zašifrovanými zprávami. Současně se domluvili s Paulem Schroellem, majitelem novin *Der Landwirt*, které vycházejí čtyřikrát týdně v městečku Diekirch, padesát kilometrů severně od Lucemburku. Schroell uprchl před pronásledováním Němci do Francie. Bruce a Rischarďová přišli na zajímavou myšlenku – v drobných člancích, které bude paní otiskovat v tomto deníku, ukryje sdělení o německých transportech. *Der Landwirt* odebírají diekirchenští rodáci na celém světě, takže si ho mohou předplatit i spolehliví lidé ve Švýcarsku. Jak dopisy, tak noviny budou vozit kurýři z Lausanne okamžitě do Paříže.

Madame Léonard –
*Líse Rischardová, šéfká
lucemburské výzvědné
sítě byla na konci první
světové války nebývale
úspěšná.*

Také dr. Rischard, informovaný různými kanály o novém úkolu své manželky, nezhálel. Mezi železničáři hledal lidi, kteří by sledovali německé transporty a podávali mu o nich zprávy. Zpočátku získal jednoho na stanici Lucemburk – byl to frankofil, a navíc on jako lékař zachránil jeho dítěti život. Tento železničář zase přiměl ke spolupráci kamaráda. Postupem času přemluvil Rischard i několik vyšších úředníků, kteří měli k dispozici písemné podklady o provozu na lucemburských železnicích. Velkým úlovkem byl vedoucí dílen Edouard Bram.

Ideálním poslem noviny *Landwirt*

Když se paní Rischardová vrátila 10. února 1918 domů, byla síť informátorů připravena. A 18. února vyšel v *Landwirtu* první její článek – potvrzovala v něm hladký průjezd Německem a zahájení činnosti v domě na Boulevard Royal číslo 20. Sbírání informací, jejich šifrování a psaní

Madame Léonard úplně pohltilo. Několikrát týdně posílala dopisy a pohlednice do Švýcarska, rovněž uveřejňovala zprávy v diekirchenském deníku – stejné údaje často posílala pro jistotu oběma kanály.

Například v *Landwirtu* z 18. března se zpravodajci dočetli, že ve dnech 14.–16. března 1918 projelo mezi stanicemi Thionville a Arlon 7 vlaků dělostřelectva, 8 vlaků pěchoty a 24 transportů nejružnějšího vojska. Směřovaly tedy na belgickou frontu. A tak to šlo málem každý den. Ovšem nejdůležitější sdělení spočívalo v objevu, že na západní frontu jezdí rovněž rakouské pluky. To znamenalo, že na ruské frontě boje zesláblly a tato vojska už tam nepotřebují.

Množství vlaků s německými a rakouskými vojáky se zvyšovalo. Rischardovým se podařilo získat další pozorovatele, už jich měli tolik, že je přestali označovat jmény a používali čísla. Jejich zprávy většinou sbíral sám dr. Rischard, který se pohyboval po hlavním městě a okolí s typickou doktorskou taškou v ruce. Všichni ho znali a nebyl nikomu nápadný. Informací přibývalo, paní Rischardová získala k jejich zpracování některé své přítelkyně. Se šifrováním začal vypomáhat i doktor.

Němci se chystali k nové ofenzívě. Lucemburští informátoři zjistili, že jakmile Britové ustoupí, začnou dalekonosným dělem ostřelovat Paříž – dešifrovali zpravodajci v *Landwirtu* z 25. března. Všechny přípravy k tomu dokončili, nyní vojáci s dělem trénují.

Koncem měsíce britské zpravodajské služby věděly, že Němci mají k dispozici 196 divizí, z toho 69 schopných okamžitě zaútočit. A další přisunovali, jak hlásila Rischardová. Například ve dnech 22.–23. března projely Thionvillem a Arlonem 3 vlaky pěchoty a 1 vlak jezdeckta, 29. března 3 vlaky dělostřelectva, 5 vlaků jezdeckta a 2 vlaky různého vojska. *Landwirt* otiskl 2. dubna: Thionville–Arlon 27. a 29. března 4 vlaky dělostřelectva, 6 vlaků pěchoty, 4 vlaky jezdeckta a 2 vlaky různé. O dva dny později ve dnech 30.–31. března 16 vlaků, z toho 2 dělostřelci, 4 pěchota, 6 jezdeckto a 4 různé. Podle dílovedoucího Brama přijelo posledních 32 vlaků z Itálie. Mezi 8. a 15. dubnem projela Lucemburskem k Monsu celá německá divize.

Uprostřed května poslala Rischardová klíčovou informaci: 10 tisíc dobře vyzbrojených úderných oddílů 6. armády vedených princem Rupprechtem Bavorským opustilo Longwy a Longuyon. Ale kde mají spojenci očekávat útok, to jasné nebylo. Potom se jeden armádní sbor přesunoval přes Thionville.

V létě, když se tento systém zaběhl, jí Bruce velice děkoval. Současně podotkl, že *Landwirt* dostávají v Paříži rychleji, než její korespondenci.

Riskantní cesta balonem

Když *Madame Léonard* nemohla dostat ve Švýcarsku povolení k návratu od Němců, uvažovali Britové o dalších možnostech. Někákeho špiona do nepřátelského týlu přece poslat musíme! Jenže koho a jakým způsobem?

Zájem o službu u britské špionáže projevil podporučík belgické armády Albert-Ernest Baschwitz Meau. Němci ho zajali a on se čtyřikrát pokusil o útěk ze zajateckého tábora, než se mu popáté podařil – dostal se do Holandska, kde nastoupil na loď do Folkestonu. Okamžitě se hlásil k nástupu do belgické armády. Avšak velitelé ho nechtěli poslat na frontu: „Kdyby vás Němci zajali, hned vás popraví!“

Podporučík se nedal a hledal místo jinde. Uměl německy, znal Německo a jeho armádu a dostal chuť se vrátit jako vyzvědač. Takové lidi Britové potřebovali.

Jak by se měl v německém týlu vysadit? Bruce a Baschwitz o tom debatovali v létě 1917. Co kdybychom k tomu použili volně letící balon? To je nápad! Samozřejmě Baschwitz se ho musí naučit pilotovat. Avšak Belgičané nechtěli podporučíka ke zpravodajským úkolům propůjčit, až ho v lednu 1918 po velkých tahanicích převedli ze své armády do britské.

Koncem zimy začali Baschwitz, který vystupoval s dokumenty na jméno Francouze Meaua, trénovat v balonové škole u Hurlinghamu poblíž Londýna. Instruktoři kladli velký důraz na létání v noci, protože německou linii nemůže překonávat za denního světla.

Zpravodajci však nemohli sehnat podrobné mapy Lucemburska, protože před válkou je armáda nepotřebovala. Museli se spokojit se starými mapami pro cyklisty. Teprve později dodala lepší admirality.

Pravda, Rischardová se nakonec do Lucemburska dostala, nicméně Britové s vysláním vyzvědače balonem dál počítali. Aspoň posílí její štáb. Avšak *Madame Léonard* upozorňovala: „Všichni muži ve věku od 16 do 49 let museli v Lucembursku nastoupit do armády. Jestliže se tedy tento dvaatřicetiletý muž objeví, mohou se ho policejní hlídky ptát, proč není vojákem.“

Francouzští vojáci v bitvě u Verdunu (duben–červen 1916)

To je riziko. Zkusíme to? Zkusíme! Nedočkávatý Baschwitz se už na akci těšil.

Nejvhodnější místo ke startu našli poblíž městečka Ancemont u Verdunu, asi deset kilometrů od německé linie fronty. Několik týdnů čekali na vhodný vítr.

Meteorologové ho předpověděli na noc z úterý 18. na středu 19. června 1918. Měsíc bude jasně svítit, ale balon ve výšce přes jeden kilometr němečtí vojáci stěží postřehnou. Nikdo přece s takovým bláznovstvím nepočítá!

Přesto byl Bruce ten večer na rozpacích. Vítr měnil směr, mohl by balon zanést mimo Lucembursko. Pilot se však nenechal zviklat: „Máme poměrně dobré podmínky. Bůhví, kdy se budou opakovat. Poletím!“

Odstartoval ve dvě hodiny v noci. Řídit se bude pomocí světélkujícího kompasu. V kapse měl 415 marek, německou mapu velkovévodství, čokoládu, termosku s kávou a pas na jméno de Balvoux. Frontovou linii přeletěl, aniž si ho kdo všiml. A vítr byl nakonec přece jenom příznivý, i když se brzy zlomil víc k severu. Těch více než sto kilometrů uletěl za dvě hodiny.

Bruce mu nařídil, aby se chystal k přistání po přeletu města Arlon. K zemi tedy sestoupil u městečka Grosbous, přes třicet kilometrů

severně od metropole. Pět minut před čtvrtou hodinou opustil koš. Balon se potom znovu zvedl a letěl dál do Německa. Začátkem srpna ho našli lidé poblíž Rothenburgu.

Baschwitz došel na nejbližší železniční stanici a odjel do Lucemburku. Nikomu nebyl podezřelý, mezi místní lidi zapadl dokonale. Našel dům na Boulevardu Royal číslo 20, na jeho dveře však klepal marně. Paní se ráno vydala na trh. Počkal na ni. Když se objevila, představil se krycím jménem: „Jsem Conrad Bartels.“

Věděla, že má čekat muže tohoto jména, přesto se najednou zarazila. Není to náhodou německý agent? Nechytili Němci balonistu a neposlali místo něho provokatéra? Žádala Bruceho, aby se jeho agent prokázal kódem 88. Avšak neznámý toto číslo nevyslovil a ona se ptát nechtěla. Pravda, v jeho řeči vycítila francouzský přízvuk. Přesto ho odmítla: „Nečekám nikoho s tímto jménem.“

Už měl obavu, že jeho výprava ztroskotá, ale potom jí připomněl místo v Paříži, které důvěrně znala a o němž věděli *Rose* a *Réséda*: „Vzpomínáte si na nástupiště autobusu číslo osm u schodiště na Rue Soufflot?“

Okamžitě roztála a pozvala vyzvědače dál.

Bez ztráty jediného člověka

Rose a *Réséda* v kanceláři na Rue St Roch netrpělivě čekali na zprávu z Lucemburku. Jestliže Baschwitz šťastně přistál, mohla se zpráva o tom objevit v novinách další den, ve čtvrtek. A toto číslo dostanou nejdříve v pondělí 24. června. Nepřišlo. Až v úterý 25. dorazil *Landwirt* z 19. června. Vyluštili zprávu o pohybech německých vlaků na tratích mezi Arlonem a Thionvillem, ale o muži z balonu ani zmínka. Ani další den deník nepřišel. Až v pátek 28. června se konečně dočetli: „Přistál... bez velkých obtíží za časného rána...“

Příchod zkušeného vojáka byl pro štáb paní Rischardové velkou posilou. Baschwitz mohl lépe hodnotit projíždějící německé transporty, dokonce se kvůli tomu setkával s některými železničáři. Také převzal část šifrování.

Lidé okolo domu číslo 20 na Boulevardu Royal si mohli trochu odpočinout – i když nebezpečí, které se nad nimi vznášelo, pociťovali dál. Dokonce uvažovali o tom, kdo by mohl nastoupit na jejich místa, kdyby je Němci zatkli. Začátkem července okupační policie některé

vyzvědače v Lucembursku zadržela, dokonce i ty z řad železničářů. Kupodivu, sítě *Madame Léonard* se takhle pohroma vyhnula.

Landwirt s unikátními informacemi do Paříže docházel nepřetržitě. Dne 7. července mohl kapitán Bruce oznámit hlavnímu stanu, že hlavní německé síly se soustřeďují na jihu. Lucemburk hlásil, že 28. a 29. června jelo po dvou vlcích z Arlonu do Thionville. Už mezi 23. a 26. červnem zamířilo 15–20 tisíc vojáků z Arlonu do Longwaye. Jestliže se vojáci vracejí do Německa, pak to znamená, že nepůjdou na jihozápad, nýbrž na severovýchod.

Spojenci posílení čerstvými silami ze Spojených států získávali na bojišti stále větší převahu. Uprostřed července zmařili německou ofenzivu na řece Marně a sami přešli do protiútoků. Od té doby už si nenechali vzít iniciativu. Navíc masově využívali nové zbraně – britských tanků, které budily hrůzu. To všechno podlomilo morálku nejen vojáků, ale i generálů a samotného císaře. Německu docházely zdroje surovin a energie, civilní obyvatelstvo trpělo hladem, v zázemí se rozmáhal neklid.

Součástí německé 5. armády jsou rakouské divize, které se vrátily z Ruska – zjistil Meau. Začátkem září hlásil, že do Alsaska přijíždějí další vojska z Ruska, rovněž upozornil na nový typ protitankových min.

Na podzim byl Bruce povýšen na majora. Za výtečné zprávy z Lucemburku.

Třebaže se Němci stále pokoušeli klást odpor, postupně slábli. Začátkem listopadu vstoupila spojenecká vojska do Sedanu. A 11. listopadu Německo kapitulovalo.

Poslední zprávu poslal Meau 14. listopadu. Druhý den zavřeli britští zpravodajci svou kancelář v Paříži. V následujícím týdnu uvítali obyvatelé Lucemburského velkovévodství americké vojáků.

Zpráva po devíti desetiletích

Takle velká zpravodajská operace první světové války skončila nečekaným úspěchem. Ani jednoho účastníka Němci nezatkli, ani jeden člověk se neztratil. To byl úžasný výkon. Když plukovník Reginald Drake hodnotil činnost britských zpravodajských služeb v boji proti Němcům za poslední dva roky, zjistil, že do pole vyslaly na šest tisíc vyzvědačů, z nichž 98 bylo popraveno nebo zahynulo.

Na závěr uspořádali Britové v Prunierově ústřicové restauraci na Rue Dupot v Paříži slavnostní hostinu a pozvali na ni rovněž paní Rischarđovou. Třináct hostů se podepsalo na jídelní lístek.

Vrchní velení okamžitě udělilo všem vysoká vyznamenání. Rischarđová se stala rytířem *Řádu Britského impéria* a její manžel byl jmenován důstojníkem tohoto nejvyššího britského vojenského řádu. Rovněž řadu lucemburských informátorů Britové ocenili řády a medailemi. V březnu si na ně vzpomněli Francouzi.

Většina Britů se vrátila ke svým civilním povoláním, jenom několik málo zůstalo u výzvědné služby. Rovněž tak Francouzi a Lucemburčané. Baschwitz Meau odjel do Bruselu, ale potom zamířil do Afriky, kde se živil mezinárodním obchodem. Těsně před válkou mu Britové přiznali penzi, on přijel do Londýna, navštívil rodinu majora Bruceho, ale v roce 1939 zmizel – přátelé po něm marně pátrali.

George Bruce a sekretářka Dorothy Doneová se do sebe zamilovali a v červnu 1919 se vzali, za svědka jim šel Campbell. Potom manželé odjeli na panství Georgova otce, sedmého barona Balfourse z Burleighu, do Skotska. Měli šest dětí. Po smrti dědečka se stal George osmým baronem, jeho paní získala titul lady.

Rischarđovi žili v Lucembursku tak jako dřív – paní se starala o domácnost a lékař o své pacienty. Doktor zemřel v roce 1939. *Madame Léonard* ho následovala 28. února 1940, ve dvaasedmdesáti letech. Ještě před smrtí své záznamy zničila, ale před tím se s tímto příběhem svěřila synovci dr. Charles-Edouardovi. Když v květnu vtrhli do jejího bytu gestapáci, aby zabavili věci týkající se této špionážní akce, přišli pozdě, nenašli nic.

„O době, kterou trávil ve své pařížské úřadovně, se zmiňoval major Bruce jenom zřídka,“ napsala později jeho snacha Janet Morganová. Když rodiče na toto období v hovorech mezi sebou občas naráželi, své děti odháněli z doslechu – zůstávalo to jejich tajemstvím.

Teprve v polovině šedesátých let vytáhl George před nejstarším synem Robertem pouzdro s nažloutlými papíry, stoh dopisů, fotografie a mapy. „Byla to špionážní výprava,“ vzpomínal na vypuštění balonu. „Meau na ní trval, i když se vítr měnil. Nebyla s ním žádná řeč. Byl to jeden z nejhorších týdnů v životě.“

Hodinu rozprávěl někdejší zpravodajec s dědici svého rodu o lucemburské síti paní Rischarđové, ukazoval mu noviny *Landwirt*

a vyprávěl o dešifrování jejích článků. Potom pouzdro zase zavřel a už o tom nikdy nepromluvil.

Osmý baron Balfours zemřel v roce 1967, když mu bylo čtyřiaosmdesát. Na počátku devadesátých let se začali o jeho zpravodajskou činnost zajímat historici. Roberta a jeho manželku Janet to přimělo, aby se sami pustili do pátrání. Prostudovali otcovy spisy, vyzpovídali potomky účastníků a našli nové dokumenty. V roce 2004 vydala Janet Morganová, už zkušená spisovatelka, knihu *The Secret of Rue St Roch* (*Tajemství Rue St Roch*). Mezitím britský státní archiv uvolnil spisy zpravodajské služby z let 1917–1918. A tak se svět takřka po devíti desetiletích dověděl o téhle pozoruhodné epizodě první světové války.

KURSKÝ SLAVÍK DOZPÍVAL V PAŘÍŽI

Na podzim 1919, kdy v Rusku propukla občanská válka, dobyla Oděsu vojska antibolševického generála Lavra Kornilova. Slavná zpěvačka Naděžda Vasiljevna Plevická tam právě pobývala s pracovníkem bolševické tajné policie Šulgem a odpůrci bolševiků, bělogvardějci, ji zajali. Zpěvačka zradila Rusko! Chtěli ji popravit. Nic jiného si nezaslouží!

Zachránil ji velitel bělogvardějské divize generál Nikolaj Skoblin. Tento odvážný a statečný voják udělal za dva roky ohromnou kariéru – ze štábního kapitána rychle postupoval, až v šestadvaceti letech dostal lampasy generálmajora. U vojáků měl ohromný respekt. Zajatkyni nepostavili před popravčí četou, nýbrž ji přivedli do důstojnického klubu, aby tam zpívala. Skoblin ji doprovázel na tahací harmoniku. Zpěvačka se do nejmladšího generála Dobrovolnické armády zamilovala a on její city opětoval. Byla o sedm let starší, ale pořád krasavice. Po dvou letech se vzali. Svědkem na jejich svatbě byl generál Alexandr Pavlovič Kutěpov, ženichův nadřízený.

Když bolševici Kornilovovu armádu z jižního Ruska v listopadu 1920 vytlačili, odjeli manželé do Paříže. Na rozdíl od jiných bělogvardějských emigrantů nouzi netrpěli.

Z Ruska uprchlo na dva miliony lidí. Vojáci, kteří prohráli všechny bitvy, však nesložili ruce v klín a v zahraničí vytvořili spolek, který na sovětské území vysílal agenty, aby připravovali ozbrojený odpor. Bolševická rozvědka jejich organizaci rozvracela nejen nasazováním vlivových agentů, ale také vraždami a únosy předních činitelů. A pro

tyto akce získávala i význačné osobnosti – slíbila jim možnost návratu domů, když splní určité úkoly.

Cesta do hvězdných výšin

Ve vesnici Vinnikovo u Kurska se polovina obyvatel jmenovala Vinnikov. V jedné rolnické rodině se 17. ledna 1884 narodilo dvanácté a poslední dítě – dceruška Naďa, matka jí říkala Děžko. Sedm dětí postupně umřelo, zůstal syn a čtyři dcery. Život na vesnici se už půl tisíciletí nezměnil – byl těžký, někdy hladový a všechny děti musely rodičům pomáhat. Nejmladší holčička chodila do školy dva roky, to jí muselo stačit. Od přírody měla nádherný hlas, ráda zpívala, písničky pochytila od ostatních – noty neznala.

Když v roce 1899 zemřel otec, padla před matkou na kolena: „Prosím, chtěla bych do kláštera. Nechci žít jako ostatní, chci se stát jep-tiškou.“

Odvezli ji do Trojického kláštera. Zpívala v chrámovém sboru. Přípravy k přijetí do řádu trvaly tři roky a Naďa si brzy uvědomila, že pochybila, přísný klášterní režim pro ni není. Utekla k cirkusu, chtěla se stát umělkyní. Nebyla ale plnoletá, proto ji matka odtamtud po několika dnech odvedla. Ovšem tímto útekem si dveře do kláštera sama zavřela. Vrátila se do Vinnikova. Ve vesnici chodila jako poznamenaná – po takovém skandálu si ji žádný chasník nevezme za ženu.

V roce 1904 utekla podruhé. Odjela k příbuzným do Kyjeva a vstoupila do pěveckého sboru paní Lipické, který vystupoval po restauracích. Šéfká své svěřenkyň tvrdě chránila, po každém večerním vystoupení dohlédla na to, aby šly hned spát. Ani ve dne se nesměly toulat po městě, v němž pobývaly.

Sbor doputoval do Kurska. Děžka se tam setkala s matkou, která plakala: „Taková hanba!“ Prostá venkovská žena nemohla pochopit, že touha její dcery stát se umělkyní není ničím nemorálním.

Do Lipické se zamiloval bohatý Peršan a odvezl ji na jachtě do Baku. Sbor se rozpadl a Naděžda Vinnikovská našla místo v polské taneční skupině. Po několika milostných vzplanutích se vdala za bývalého sólistu Varšavského divadla Edmunda Plevického – od té doby se popisovala Plevická.

Po několika letech přestoupili manželé Plevičtí do jiné umělecké skupiny, se kterou se dostali do Petrohradu. Nikoli však do divadel,

nýbrž na estrádní vystoupení v restauracích. A potom zamířili do Moskvy, občas i do jiných měst.

Když ji roku 1909 uslyšel v Novgorodě známý pěvec Leonid Sobinov, pozval ji, aby s ním vystupovala v divadle. S ruskými lidovými písněmi měli ohromný úspěch, a tak vstoupila Plevická na hvězdnou dráhu.

Ovšem s manželem, který zůstal provinčním umělcem, si přestávala rozumět – to se v takových případech stává. Rozvedli se, ale přáteli zůstali.

Zpěv Plevické si zamiloval i car Mikuláš II. Nazval ji „kurským slávikem“ a daroval jí cennou brož. Zpívala na carském dvoře a jako čestný host sedávala za jedním stolem s panovnickovou rodinou.

Vystupovala nejen v koncertních sálech, ale i na večírcích a oslavách rodin šlechticů a podnikatelů. Zahrála si v několika filmech a natáčela písně na gramofonové desky. Patřila mezi nejznámější a nejpopulárnější umělce. Dostávala ohromné honoráře – ročně na 50 tisíc rublů. V Petrohradě si zařídila nádherný byt. V rodné vesnici koupila velký kus půdy, postavila matce a sourozencům dům, hodně peněz věnovala na charitu.

Na jednom večírku se seznámila s poručíkem Šanginem a brzy nato se zasnoubili. Když začala první světová válka, odjela jako ošetřovatelka do vojenského lazaretu v Kovnu, aby byla co nejbliž svému ženichovi. V lednu 1915 Šangin padl. Avšak zpěvačka dlouho nesmutnila – její srdce získal poručík Jurij Levickij.

Bolševická revoluce na podzim 1917 ji nezajímala. Zpívala přece ruskému lidu, ne nějakým politikům. Během turné se dostala opět do Kurska. Zakotvila v Oděse, kde žila s příslušníkem bolševické tajné policie Šulgem. Potom se zamilovala do generála Skoblina. A s ním odešla do emigrace.

Nezvěstný generál Kutěpov

V cizině se úloha manželů obrátila. Skoblin svlékl uniformu a neměl co dělat. Plevická jezdila po koncertech a oba živila. Manžel ji doprovázel. V roce 1926 absolvovala koncertní turné po Spojených státech. Setkala se tam s dalším význačným emigrantem, hudebním skladatelem a pianistou Sergejem Rachmaninovem. Po návratu do francouzské metropole koupila dům a dál putovala po Evropě.

Zpívala jenom rusky, žádný cizí jazyk neznala. A se svými sentimentálními písněmi a baladami, jako byla „Ach, matičko Rusi, celá jsi pod sněhem“, mohla vystupovat pouze před emigrantským obecnstvem. Těch písniček uměla na osm set. A jejich zpěvem jenom přispívala ke stesku těchto vykořeněných lidí po domově. Naštěstí několik uprchlíků převedlo včas do zahraničí velké majetky, takže mohli Plevickou finančně dotovat. Další peníze získávala sama. Napísala dvě memoárové knihy. Na desky nazpívala přes 120 písniček.

Stále víc ale vzpomínala na domov a v polovině dvacátých let požádala Moskvu, jestli by se mohla vrátit. Samozřejmě s manželem. Náčelník tajné policie Felix Dzeržinskij ji však stroze odmítl.

Skoblin se stal členem štábu Ruského vševojskového svazu (*Russkij obščevojinskij sojuz – ROVS*), který založili vojáci bývalé Dobrovolnické armády, se sídlem v Paříži. Svaz vedl někdejší velitel této armády generál Petr Wrangel. A když v roce 1928 zemřel, nahradil ho mladší a energičtější generál Alexandr Kutěpov. Pařížský ROVS velkoryse financoval francouzský generální štáb.

Třebaže utrpěli emigranti při zakládání protibolševických skupin na území Ruska na počátku dvacátých let velké ztráty, Kutěpov a jeho důstojníci se nevzdávali. Věřili, že v Evropě vypukne válka, která nakonec bolševický režim v Rusku smete. A ROVS k tomu připraví půdu.

Nový předseda navrhl plán na oslabení sovětského režimu: „Z organizace veteránů, jakou je náš svaz nyní, vytvoříme účinný bojový útvar. Do sovětského Ruska začneme vysílat čtyři diverzantů, kteří budou ničit důležité objekty a rozvracet režim.“ Spolupráci na těchto akcích přislíbily tajné služby Francie, Bulharska, Rumunska a Jugoslávie.

Ovšem postupem času pozbývali emigranti naději na návrat. Na počátku třicátých let Kutěpov odhadoval, že ze dvou milionů Rusů, kteří utekli, nejméně desetina už ztratila všechny iluze. Platilo to i pro 300 tisíc lidí, kteří se usadili ve Francii. A právě mezi těmito tesknivci mohli sovětští vyzvědači snadno verbovat nové agenty. Stačilo, když jim za určité služby, které byly v podstatě zradou na ostatních, slíbili beztrestný návrat domů.

ROVS plánoval spoustu akcí, především vysílání teroristických čet na sovětské území. Pracoval však poměrně naivně, bez dobrého zajištění a vnitřní kontroly. Agenti Sjedenocené státní politické správy (*Objediněnoje gosudarstvennoje političeskoje upravlenije – OGPU*), jak se

*Zpívající sovětská
vyzvědačka Naděžda
Vasiljevna Plevická*

nazývala státní policie, proto svaz poměrně rychle infiltrovali. Ostatně právě kvůli tomu zřídila OGPU v Paříži početnou rezidenturu hned v roce 1925, kdy Francie navázala se SSSR styky. V Moskvě se tedy dovídali o mnoha úkolech skupin ROVS a měli čas je likvidovat anebo hrát s nimi důmyslné zpravodajské hry.

Kreml se rozhodl, že tento bělogvardějský štáb úplně zničí. Koncem ledna 1929 pozval generální tajemník ÚV VKS(b) Josif Stalin k sobě předsedu OGPU Vjačeslava Menžinského, nástupce zemřelého Felixe Dzeržinského. Za přítomnosti lidového komisaře (ministra) vojenského námořnictva Klimenta Vorošilova a tajemníka bolševické strany Lazara Kaganoviče ho Stalin zasypal nepříjemnými otázkami: „Jak je možné, že včera někdo z bělogvardějců těžce ranil člověka z naší mise v Bělehradě? Jak to, že bílí bandité si mohou něco takového dovolit?

Kolikrát vám ústřední výbor říkal, že hlavním úkolem OGPU je boj s teroristy a bandity z bělogvardějské emigrace?“

Vorošilov si přisadil: „Vždyť stříleli na našeho pracovníka! Chlapce z naší vojenské rozvědky.“

Kaganovič upozornil: „V zahraniční rozvědce pracují lidé, kteří už dlouho neprošli prověrkami. Není tedy jasné, jestli zůstali věrní komunismu, jestli nezradili.“

„Ústřední výbor vám přikazuje, soudruhu Menžinskij, abyste okamžitě našli důstojnou odpověď na tento banditský čin!“ ukončil přijetí Stalin.

V centrále OGPU k sobě povolal Menžinskij zástupce náčelníka zahraniční rozvědky Mirona Šuvalova.

„Koho ze šéfů bílých můžeme okamžitě zlikvidovat?“ chtěl vědět Menžinskij.

„Nikoho,“ odpověděl Šuvalov. „Takovou možnost nemáme. Likvidace se musí připravovat několik měsíců.“

„A máme na našem území někoho z bílých?“

„Nemáme. Žádná význačná osoba se tady nepohybuje.“

Menžinskij tedy rozhodl, že zaútočí na hlavu ROVS: „Uneseme Kutěpova!“

Generála v Paříži vozilo a hlídalo třiatřicet taxikářů, bývalých důstojníků Dobrovolnické armády. V téhle službě se střídali, takže profesionální ochránce nepotřeboval. V neděli 26. ledna 1930 ho na ulici Udino zastavili dva civilisté, kteří vystoupili z auta: „Pan Kutěpov? My jsme od policie. Měl byste s námi jet na prefekturu. Jde o vážnou věc, která nesnese odkladu.“ Generála jejich žádost udivila. S francouzskou policií neměl žádné potíže. Proč ho najednou potřebují? Rozhlédl se okolo sebe a nedaleko stojící policista v něm vzbuzoval důvěru. Přikývl a sedl do auta. Už si nevšiml, že uniformovaný policista, místní komunista, se usadil ve druhém voze. Za okamžik mu přiložili k nosu vatou s chloroformem a po kratším zápasu ho zdolali.

V přístavu Le Havre naložili uneseného na sovětský parník. Osmatřicetiletý Kutěpov, který trpěl srdeční chorobou, zemřel na jeho palubě. Sto námořních mil od Novorossijska.

Začátkem února se ke zmizení Kutěpova vrátil sovětský vládní deník *Izvestija*. Zaútočil na francouzskou vládu, že se nedokázala vypořádat s nepřátelskými plány a akcemi bělogvardějců. A potom tvrdil,

že generála se nejspíš zbavili jeho protivníci z řad bělogvardějců, lidé, kteří nesouhlasili s jeho činností.

To jsou lži! Nikdo tomu nevěřil. Kutěpovovi přátelé tvrdili, že rozhodně neutekl ani od rodiny, vždyť se nedávno oženil a měl malého synka, ani od ROVS, jehož byl mozkiem. Jeho nástupce v křesle předsedy spolku generál Jevgenij Miller pařížským novinářům vysvětloval, že jediná hypotéza, která může objasnit jeho zmizení, je únos sovětskými agenty. Ovšem dokázat to nemohl.

Pravda vyšla najevo až v roce 1965. Teprve v nekrologu vysokého důstojníka Výboru státní bezpečnosti (*Komitět gosudarstvennoj bezopasnosti – KGB*) Puzického připomenuli, že únos organizovallo OGPU.

Výběr verbíře

Koncem března 1930 řekl Stalin Menžinskému: „Musíme být jako lékaři – léčit choroby v zárodku. Musíme likvidovat teroristická střediska bílé emigrace.“

Šuvalov nařídil náčelníku oddělení Semjonu Kostrovi, aby se vypravil do Paříže – přes Káhiru a Londýn, aby nebyl tak podezřelý. „Prozkoumej situaci!“

Kdo převzal vedení ROVS? Šestašedesátiletý generálporučík Jevgenij Karlovič Miller, který velel protibolševickým oddílům v Archan-gelsku.

„Okolo Kutěpova jsme měli lidi, kteří mu nebyli příliš blízcí,“ uvědomil si Menžinskij. „Proto jsme se nedozvěděli podrobnosti o jeho plánech. Tuhle chybu nesmíme u Millera opakovat. Vyšlete k němu našeho člověka, který by měl na něj vliv a řídil ho. Máme takovou možnost?“

„Najdeme ho,“ slíbil náčelníku OGPU šéf zahraničního oddělení, tedy rozvědky, Artur Artuzov. On a jeho lidé si už před několika měsíci vytipovali k vysazení mezi čelné bělogvardějce Petra Kovalského, krycím jménem *Silvestrova*, agenturní číslo Jež 10. Kovalskij byl důstojníkem Dobrovolnické armády. I on odešel do emigrace. Usadil se v Polsku. Nic neuměl, a proto vzal zavděk prací nočního hlídače továrny. Uvědomoval si, že občanská válka je prohraná, bolševiky z Ruska už nikdo nevyžene. Koncem roku 1921 se přihlásil na sovětské misi ve Varšavě: „Chci pracovat pro vaši tajnou policii. A za to žádám o souhlas k návratu domů.“ Takové lidi bolševici s chutí přijímali.

